

Pavel Studnička

Václav Černý a Albert Pražák

Dne 17. prosince 1938 vyslovil tehdy pětatřicetiletý V. Černý v jedné ze svých přednášek slova, podle kterých jednal celý svůj život: „Lze nebýt duchem s vlastní, dokud je šťastná, a dokud se domníváte, že vás nepotřebuje nebo dokonce nedbá pro zájmy krátkozrakého egoismu. Ale nelze s ní nebýt v neštěstí, nelze s ní nebýt v zhanobení.“¹

Přibližně ve stejné době připravoval o dvacet pět let starší univerzitní kolega V. Černého, profesor Albert Pražák, svůj přednáškový cyklus o obranách českého jazyka, realizovaný v průběhu roku 1939 až do zavření českých vysokých škol. V paměti četných Pražákových posluchačů Filozofické fakulty z té doby zůstal Pražákův apel na studentstvo, apel shodující se s citovanými slovy V. Černého, vyjadřovaný často biblickými příklady, např. známými slovy z evangelia: „Vy jste sůl země; jestliže však sůl pozbude chuti, čím bude osolena?“

Krátký příspěvek pro tuto konferenci napsal nikoliv Pražákův žák, ale člověk pocházející z Pražákovy rodné obce, absolvent Filozofické fakulty Univerzity Karlovy z šedesátých let, který ještě něco stihl z třetího působení V. Černého na fakultě. Mám za to, že konference je vhodnou příležitostí k připomenutí vztahu V. Černého a A. Pražáka.

Pozorní čtenáři Černého pamětí, které v této společnosti předpokládám, dobře vědí, že mezi Černým a Pražákem byl trvalý přátelský vztah, jenž, pokud je známo, nebyl narušen žádnou roztržkou. Smyslem mých slov není jenom upozornit na známé vnější skutečnosti, ale zdůraznit

¹ V. Černý: Ještě o básnících v dnech krize, a ještě k básníkům (úvodní proslov k recitačnímu večeru „Poezie září 1938“), *Kritický měsíčník* 2, 1939, č. 1, s. 2.

etické konsekvence z nich vyplývající a dotýkající se samotného smyslu a údělu českých vzdělanců ve 20. století.

Krátce po skončení německé okupace byla zveřejněna fotografie z 9. května 1945, zachycující V. Černého a A. Pražáka na Staroměstském náměstí. Po téměř padesáti letech byla tato fotografie znovu reprodukována. Vydá za mnoho slov, protože je nechtěně předjímavá a symbolická. Výraz Černého i Pražáka je na snímku vážný, zachmuřený, není v něm žádná stopa jásání. Vysvětlení jejich vzezření je nepochybně jednoduché. Za posmutnělým výrazem se skrývá únava, vyčerpání, vypětí předchozích dramatických dnů. Vezmeme-li však v úvahu i to, co o oněch dnech víme, mimo jiné z Černého pamětí a z kusých soukromých náznaků A. Pražáka, máme zde naznačený nejen další osud odbojářů od první minuty, ale i ráz další epochy českých dějin.

Pražák a Černý byli přirozeně lidé dvou různých generací s rozdílnou literárněvědní orientací. Co je však přesto spojovalo a sblížovalo? Vnější shodným rysem je okolnost nahodilá, a tou je východočeský původ. U Černého severovýchodní Čechy, Náchodsko, Jizbice, Česká Čermná. U Pražáka rozhraní Vysokomýtska a Chrudimska, obec Chroustovice, kde se v rodině zámeckého zahradníka jako jedno z šesti dětí narodil, a Hradec Králové, kde na gymnáziu studoval, mimo jiné za podpory hradeckého Boromea s předpokládanou, ale neuskutečněnou kněžskou dráhou.

Nahodilou shodou je obor působnosti a myšlenkové východisko. Životním osudem obou se stal svět literatury a literární vědy, oba dosáhli věhlasu za Masarykovy republiky. Pražák, přesvědčením liberál, Masarykovým žákem byl, Černý, který sám sebe celý život definoval jako socialistu, k masarykovskému humanismu inklinoval.

Okolností už nikoliv náhodnou je fakt, že Černého a Pražáka nacházíme v klíčových momentech třicátých a čtyřicátých let na stejném místě a v přibližně stejné situaci. V letech 1938–39 si jsou názorově blízko, a proto se jejich cesty zauzlují v protifašistické rezistenci. V květnu 1945 se ocitají v krátkodobě působícím vrcholném orgánu domácího odboje, v České národní radě. V mezidobí let 1945–48 je o ně zájem ze všech čtyř možných politických seskupení, uchovávají si však svou nezávislost a plně se soustřeďují na univerzitní činnost. Po roce 1948 není o nezařazené, nezávislé intelektuály s čistým štítem zájem a jejich další osud je všeobecně známý. Vytěsnění a vytěsňování obou nezávislých vzdělanců z univerzity bude provedeno prostřednictvím jiných vzdělanců, tehdy již

značně závislých, které povětšinou na rizikových místech ve chvílích nebezpečí národa nenajdeme. U Pražáka, věkem staršího a brzy vážně nemocného, to nebude ani příliš obtížné a nápadné, u Černého nebude vytěsnění tak jednoduché.

Dalším spojujícím rysem obou vzdělců byl jejich velký ohlas v univerzitním prostředí a značný vliv na myslící část posluchačů. Dnešní konference nepochybně zhodnotí i tento vliv u V. Černého. Paradoxní jsou velmi pochvalné zmínky v pamětech četných Pražákových posluchačů různé pozdější orientace, kteří na Pražáka vzpomínají jako na skvělého vykladače a řečníka, oceňují jeho vstřícnost a integrující schopnost, někteří dokonce přiznávají svůj podíl viny na odsunutí A. Pražáka na okraj a za okraj pozornosti, mimo jiné i vydavatelské.

Konference už místem konání demonstruje horoucí vztah V. Černého k rodnému kraji. A v tomto ohledu si je Černý opět blízký s A. Pražákem. Vyjádření vztahu k Náchodsku v *Pamětech* V. Černého zní téměř pražákovsky: „Tak tohle je můj rodný kraj, vlast mé duše a mého srdce, z duchovních a mravních látek jeho dějinných esencí jsem celý stmelěn /.../.“² Stojí za povšimnutí, že místa, která Černý vyjmenovává v *Pamětech* v několika kruzích od rodné Černé, se protínají až s rodným krajem A. Pražáka. Horoucí vztah k rodnému kraji je trvale zvěčněn u obou literárních vědců v jejich čtenářsky nejvděčnějších knížkách, a to v *Knižce o Babičce a Vrchlickému nablízku*. Na samozřejmosti a působivosti jejich cítění nic nezmění lidé, kteří tuto záležitost pokládají za projev staromilectví, buditelské, sentimentální a regionální omezenosti.

U obou srovnávaných osobností byl pak nadevše rozhodující charakter. Černého charakteristika A. Pražáka může být z odstupu let chápána jako plně vystihující pro oba srovnávané literární vědce: „Nadevše mi byly jeho charakterová ryzost a noblesa, snášenlivá pracovitost a národní i pedagogická obětavost, o nichž svědčili i všichni jeho četní žáci čeští a měli by je dosvědčit i jeho četní odchovanci slovenští.“³ V rozsáhlém díle A. Pražáka, zvláště pak v tom nejlepším, za které pokládám soubor statí *Míza stromu, Národ se bránil* a vzpomínkovou knihu *Vrchlickému nablízku*, je možné úspěšně uplatnit pascalovský princip, zdůrazňovaný i Černým, „hledáte autora a naleznete člověka“.

² V. Černý: *Paměti* 3, Brno 1992, s. 535.

³ Tamtéž, s. 27.

Jen stěží však může přesvědčený stoupenec československé jednoty A. Pražák očekávat, že se dočká, například ve svém jubilejním roce 1996, takové hodnotící konference, jako je toto fórum, věnované V. Černému. V Čechách už tomu tak bývá, že lidé příliš úzkostliví v etickém smyslu se povětšinou dožívají zklamání. Pozemský osud A. Pražáka a V. Černého po roce 1948 oběma (přes jejich osobní hořkost) na etické velikosti neubírá. Mementem je však pro všechny české vzdělance, za jejichž aktivní účasti nebo pasivního přihlížení se odehrál. Je štěstím pro národ, že osobnosti, kterých vzpomínáme, měl. Je spíše pro národ zahanbující, že osobnosti s tímto osudem se vůbec musely vyskytovat. Není potěšitelné pro český Kocourkov a Hulvátov, masarykovsky řečeno, že očištný proces je historicky tak pomalý. Je však v řádu přirozenosti a historické spravedlnosti, že přibližně po padesáti letech od chvíle, kdy V. Černý a A. Pražák s výrazem obav a starostí hleděli po překonání německé okupace do budoucnosti, jsou v České Čermné u Náchoda a v Chroustovicích ve chrudimském okrese odhalovány pamětní desky, připomínající, doufejme trvale, že zde začala životní dráha dvou českých literárních vědců, demokratů a vlastenců.

Se vší skromností se domníváme, že by V. Černý nejen nic nenamítal proti tomu, že je vzpomínán s A. Pražákem, ale že by byl docela rád, že i tímto způsobem se jejich cesty opět protínají. Pro velkorysého A. Pražáka by pak toto připomenutí bylo pozdním dokladem toho, že národ se přece jenom bránil a že národ přece jenom žije.